

borítja el és aztán az ember nem tud lélegzeni. Tekintve, hogy a mi házuk elég jó messzire van a várostól, nem hallottál beszélni Tom Prescott és Hansy Mc. Culloh haláláról, akik két nappal ezelőtt haltak meg. Mikor ezt meghallottam, elmentem a doktorhoz. A doktor azt mondta, ugyanaz a bajom, mint Tom Prescottnak, ezért köhögög néha. Tüdőmet kergek borítják. Ez egy nagyon nagy baj, amint a doktor mondja és ez nem esett volna meg, ha a társaság adott volna maszkokat és ha csináltak volna levegőt hajtó masinát az alagutban. Ezért hát elmegyek, mert a doktor megmondta, négy hónapom van. Talán lelek valahol munkát. Minden pénzem elküldöm neked, amíg csak dolgozni tudok. Nem akartam otthon terhetekre lenni. Ugyhogy elutaztam. Ugy gondolom, hogyha majd már nem hallasz felőlem, el kellene menned nagyanyádhoz a Kilney Kun hegységbe. Ott maradhatsz, ő gondoskodni fog rólad és a kicsikéről. Remélem jó egészségben leszel és nem kényszerülsz bányákba küldeni a kicsit. Ne engedd oda. Ne haragudj, hogy eljöttem és ne is aggódj miattam. De ha a kicsikénk nagy lesz, meséld majd el neki, mit tett velem a társaság. Azt hiszem, egy idő múltán újra férjhez mehetsz majd. Még fiatal vagy. Szerető férjed: Jack Pickett."

Mikor átadtam neki a lemásolt levelet, újra átolvasta. Végül is összehajtotta és az ingéhez tűzte. Hosszúka, kemény arca kedves, gyöngéd volt. „Köszönöm, barátom“, — mondta. És aztán halkán, fejét lehajtva:

— Bizony szomorú vagyok, ha arra gondolok, hogy ilyesmi történt velem. Nagyon jó asszony volt a feleségem. — Mikor ezeket a szavakat mondta, arcára vetettem egy pillantást. Az élet lassan elhagyta szeméit, amelyek újra felvették fakó, üveges tekintetüket. Elvesztettem. Teljesen magábamerült, komor bánata elnyelte.

Ez volt minden. Együtt ültünk. És én nem éreztem csak valami néma megindulást, szánalmat és szeretetet iránta és könyörtelen, mély gyűlöletet az iránt, ami megölte ezt az embert.

Csakhamar felállott. Nem beszélt. Én sem. Mégegyszer megfigyeltem két munkazubbonyában széles hátát, amikor az ajtóhoz ért. Aztán eltűnt a szünni nem akaró eső félhomályában. (Ford.: *Bajomi Endre.*)

GAZDASÁG ÉS PARASZTSÁG JUGOSZLÁVIÁBAN

Irta: MALUSEV CVETKO

A tőkés termelési-társadalmi rend Szerbiába a múlt század közepén kezdett behatolni. Befolyása növekedésével párhuzamosan növekszik a kisbirtokos paraszt pénzzükséglete és a paraszt gazdálkodást mindjobban jellemzi a tőkehiány.

A török uralom alatt folytatott állattenyésztésről az idegen uralom levetése után a mezőgazdálkodás korszaka kezdődik. A mezőgazdálkodás lassan felbontja a régi családközösséget (*zadruga*) apróbb egységekre, előidézi a birtokok felaprózódását és a falvak szaporodását. A kis területeken folytatott magángazdálkodás általánossá lesz. Az amugy is fejletlen technikájú családközösségi gazdálkodást a pénzhiány következtében, egy még kezdetlegesebb termelő eszközökkel dolgozó mezőgazdálkodás váltja fel. Hogy milyen primitívek a jugoszláv parasztság termelőeszközei, megmutatja talán az a nem régi keletű statisztika, mely szerint a használatban levő 100 darab vasekére Szerbiában 100,

Boszniában 774, Montenegróban 863, Délszerbiában 1062, Hercegovinában pedig 5273 faeke jut. A modern szerszámok hiányán kívül azonban még az egész élő és holt inventár hiányával is számolni kell. A nagy családközösségből kiszakított kisebb családok eredményes gazdálkodásához ház- és mellékhelyiségek, valamint állatok kellenek, s ezek hiánya súlyos gondokkal terheli a parasztságot.

A kezdetlegességből csak a pénzen vásárolt modernebb eszközök jelentenek szabadulást. Ezért a készpénzszükséglet állandóan növekszik, mert a még fejletlen közvetítő szervekkel rendelkező külföldi ipar nem hitelez az ismeretlen vidék ismeretlen parasztjainak és kiskereskedőinek. A pénzgazdálkodásra való áttéréssel párhuzamosan kifejlődő adórendszer elveszi a paraszt évi terméstöbbletének pénzben kifejezett ellenértékét, s ezért a beruházásokhoz szükséges pénzt csak kölcsönök útján lehet előteremteni. A nagy kölcsönkereslet viszont magasra emeli a kamatlábat s kitermeli a kapitalizmus előhírnökét: az uzoratókét. Az uzoratóke pusztításáról szólunk már ezen a helyen, most csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy a parasztság máig ma sem szabadult fel teljesen alóla. A Jelzálog- és más bankok által folyósított olcsóbb kölcsönök könnyítettek ugyan a helyzetet, de végleges orvoslásra ezidőszert még nem került sor. A paraszt ma is teli váltókkal és kötelezvényekkel s a hitelen keresztül történő kihasználás legjobb objektuma.

A kihasználás e formája s a kereskedelmi tőke egyes tulkapásai ellen a szerb kisparasztság a mult század végén és századunk elején földműves-szövetkezetekben tömörülve fejtett ki ellenállást. S ha a szövetkezetek működése nem is volt hatásos és célravezető, az akció szívéssága az elmúlt 50 esztendő gazdasági fejlődéstörténetére bizonyos értelemben mégis rányomta a bélyegét. Visszatükrözte a kisbirtokos parasztság ama kétségbeesett birkózását, amit a kapitalizmus előhírnökével, az uzoratókéval folytatott. Bizonyos fenntartással ez a küzdelem osztályharcnak is nevezhető.

Kezdetben a szerb földműves-szövetkezeti ideológusok is erősen hittek a kapitalizmus végleges legyőzésében. A cél: szövetkezetek sűrű hálózatával lassan összekötni a kisparasztokat és egymás segítézésével önállósulni a tőke befolyásától; megszüntetni a kereskedelmi és ipari tőke befolyását a parasztság körében és az egész országban megvalósítani a kooperációt, létrehozni a termelt javak igazságos elosztását és végleg megszüntetni minden szociális igazságtalanságot. A napi politikától való távolmaradás a pártatlanság és politikamentesség illúzióját keltette a szövetkezeti tagokban, mert a századvégi relativ gazdasági egyensúly rövid periódusában úgy látszott, hogy maga a gazdasági harc is boldogulást hozhat a parasztságnak. *Fourier, Owen, Louis Blanc* és más szövetkezeti ideológusok után, a szerb földműves-szövetkezetek vezetői is mozgalmuk megerősödésétől várták a társadalmi ellentétek békés felszámolását.

Nem számítottak azonban a tőkés társadalmi rend alapvető törvényeivel. Számításon kívül hagyták a tőkeakkumuláció törvényét. Elsősorban a kereskedelmi tőke ellen léptek fel, míg az ipari tőkét békében hagyták. A napi politikai élettől elkülönülve, nem vették észre a polgárság mind sikeresebb politikai térhódításait. Vak szenvedéllyel ismételték a szövetkezetek kollektív mivoltát és nem vették számításba, hogy a tőkés összefüggések keretében létesült szövetkezet maga is tőkés vállalkozás, amelynek hatáskörét a tőkés társadalmi rend keretei szabályozzák. Ezért azután később, amikor a szerb polgárság a politikai hatalom tényleges birtokába lépett, bankjai által könnyen maga

alá gyűrte az egész szövetkezeti mozgalmat. A háború utáni évek politikai gyakorlata is súlyos csapást mért a szövetkezeti pártatlanságra: a szövetkezetek szerepe Orosz- és Olaszországban, a világnézetek két szélsőségén megmutatták, mennyire nem független egy gazdasági mozgalom sem a politikától.

A tőkés rend törvényeinek a falun való érvényesülése mindazonáltal nem akart megszűnni. A pénzgazdálkodás kiszélesedése osztálydiferenciálódást váltott ki az „egységes parasztságban”: kialakult a közép- és kis-birtokos-osztály, valamint a földnélküli napszámosok osztálya. A falu külső képe is megváltozott. Több lett a viskó, mint a ház. Valamikor az ember az újjain megszámlolhatta, hogy a faluban hány családnak nincs meg a szántáshoz szükséges pár ökre, ma már ugyanígy lehet megszámlolni, hány családnak van. A városi ismeretség is szerepet kezd játszani a parasztok életében. A falvak lakói mind többet járnak be a városba, a bankba, — mindenki a maga dolga miatt, a gazdagabb, hogy betétet vigyen be, a szegény hogy váltóját rendezze. A tenyérnyi földcskéjéhez görcsösen ragaszkodó kisparaszt a minimum alá süllyeszti önmaga és családja életszínvonalát, csak hogy a városi kétkézi munkás átkos sorsát elkerülje. Ez azonban mind kevesebbnek és kevesebbnek sikerült: a bankok által letarolt mezőgazdaság a minimális életszínvonalat sem képes már a legtöbb paraszt számára biztosítani. Ezt a folyamatot a háború után beállott agrárválság erősen fokozza és a szövetkezeti mozgalom még inkább a bankok befolyása alá kerül. Lassanként kiviláglik, hogy amint a szakszervezetek a munkás-ságnak, ugyanúgy a szövetkezetek sem nyújthatnak a parasztságnak végleges orvoslást gazdasági természetű sérelmeikre. Az osztálymegosztást egyik sem képes megállítani: hiszen mindkettő épp annak következményeképpen lép fel.

Téves volna azonban ezért azt gondolni, hogy úgy a szakszervezetek, mint a szövetkezetek nem rendelkeznek pozitív értékekkel, mert ha tőkés vállalkozás a szövetkezet, kollektív jellegével mégis sokban különbözik a szokásos tőkés vállalkozásoktól. Mint a csekély gazdasági erejű kisemberek alakulata híven visszatükrözi azok érdekeit. A modern idők gazdasági lejtőjén lefelé csúszó egzisztenciák mind gyorsabban közelednek ahhoz az osztályhoz, amelynek munkaerején kívül semmi eladni valója. Ez a felismerés váltja ki az előre mozgó erők aktivitását a szövetkezeti mozgalmon belül, melyek az orosz és olasz példákön okulva, a szövetkezeteket a dolgozó parasztság osztályeszközévé akarják tenni. Pozitív oldalait felhasználva, a tagokban szolidaritást, fegyelmet, érdekközösségi tudatot fejlesztenek, s termékeny doktrínák befogadására készítik elő. Természetes, hogy a befészkelődött reformista törekvés félti pozícióit s ez a körülmény hosszú ideológiai vitákra ad alkalmat. A jelen pillanatban a haladó erők aktivitása mindenütt nyilvánvaló.

*

Külön kell megemlékeznünk arról a pár hónapos gazdasági parasztmozgalomról, amely a jugoszláv közvélemény előtt *Gospodarska Slova* (Gazdasági Összefogás) néven ismeretes. Ez a nagyméretű szövetkezeti mozgalom a körülményekhez képest igazán csodálatos gyorsasággal fejlődött, imponáns aktivitása mozgásba hozta az északi területek majdnem egész parasztságát.

A mozgalom tulajdonképpen Horvátországból indult ki. Létrejöttének és sikereinek oka nem magyarázható tisztán gazdasági motívumokkal, bár ezek is hatalmas szerepet visznek.

A háború utáni agrárválság Jugoszláviát is súlyosan érintette, mivel Jugoszlávia a világgazdaságban csak mint mezőgazdasági cikkek termelője jön számításba. Ennek a válságnak a következményei sok okból leginkább a kis- és középparaszttal sújtották és termékeik elértéktelenedésének formájában jelentkeztek. Így a paraszti aratás után termékeik értékesítésekor csak annyi pénzhez jutott, hogy adó- és esetleg kamatfizetést eszközölhetett, míg a napról-napra emelkedő adók és mind szigorúbb adórendszer a lehető legsúlyosabb helyzetbe sodorták. Ezeket a terheket még a normális jövedelmektől megfosztott városi önkormányzatok az u. n. fogyasztási adók bevezetésével növelték, végül az exportőrök lelketlen spekulációja járult hozzá a parasztság pauperizálásához.

A parasztság kezdetben csak az árak alacsony nivójában kereste magyarázatát gazdasági nyomorának s ezért főleg a kereskedőkkel ütközött össze. A bel- és külföldi árnívó differenciájára spekuláló exportőr lett a paraszti elégedetlenségének első céltáblája. A szervezettséggel, szakismerettel s főleg hatalmas tőkével rendelkező, s bankok segítségével támaszkodó kereskedők nagy hasznot húztak abból a tényből, hogy a paraszti aratáskor tömegesen kínálják fel termékeiket s így a nagy kínálattal lerontja az amugy is rossz árakat. A hatalmas mennyiségű árut a pénzzel rendelkező kereskedelmi tőke megvásárolta és beraktározta, hogy tavaszkor, amikor az árak már 30-40 százalékkal emelkedtek, újból a piacra vigye és a magasabb árakon eladja. A logikus következtetés tehát az volt, hogy a kínálatot a parasztság részéről valamiképpen szervezni kell. Ez a felismerés vezetett a *Gospodarska Sloga* megalapítására is.

Az állatkivitelben is igen kedvezett a helyzet a kivitelező kereskedőknek. Az állatok és állati termékek az utóbbi időkben, a spekuláció fokozottsága miatt, hihetetlenül olcsó áron keltek el, míg a másik oldalon néha egy vagon sertésnél 30-40.000 dináros hasznot eredményeztek. Hogy milyen raffináltak voltak a spekuláció eszközei az árak mesterséges csökkentésére, megmutatja az a mindennapos gyakorlat, amelyet Szlavonia egyes vidékein a bevásárlók bevezettek. A tojás vásárlásnál pl. kitaláltak egy bizonyos átmérőjű karikát s amelyik tojás ezen a karikán keresztül ment, olcsóbbnak és értéktelenebbnek számított, mint a karikánál nagyobb tojások. Természetes, hogy a karika méreteit a bevásárlók önkényesen szabták meg és így a tojások 80 százalékát, mint kisebbet mélyen a normális ár alatt vették át.

Ezeket a bajokat más speciális, a rendszerrel adódó bajok fokozták. A városi fogyasztási adó előzetes behajtása, tekintet nélkül arra, hogy a bevitt árú elkel-e vagy sem, a fogyasztási adók aránytalansága és a városi u. n. helypénz magassága, stb.

Ha ezekhez még hozzávesszük a munkanélküliség miatt leromlott bérek felemeléséért indított földmunkás-sztrájkokat, készen vagyunk a *Gospodarska Sloga* mozgalmat kiváltó gazdasági erők elsorolásával.

Ezekhez az erökhöz azonban más, politikai természetű erők társultak, sőt azt is mondhatnánk, hogy ezek a politikai erők adtak tulajdonképpen lendületet a gazdasági mozgalomnak.

Az 1935. év május 5-i parlamenti és az 1936 őszi községi választásokon győzelmet arató horvát parasztpárt politikai taktikából nem vesz részt a parlament törvényhozó munkájában, de ugyanakkor a horvát parasztság szervezésére veti magát. Hogy a fent elsorolt eröket saját politikai céljainak szolgálatába állithassa, s hogy a parasztságot is állandó készenlétbe tarthassa, létrehívott egy nagyszabású gazdasági mozgal-

mat. Az ország északi részein minden faluban „Gospodarska Sloga“ gazdasági-, kultur- és önszegélyző szövetkezet címen a horvát parasztpárt központi irányítása mellett, fiókokat létesített, amelyek a párt intencióit hivatottak végrehajtani.

A mozgalom eddigi eredményeiről nehéz beszámolni. Mindenesere bizonyos, hogy egyes vidékeken sikeres harcot vivott az exportőrökkel és a városi önkormányzatokkal. Ma már vámkedvezményekért is harcol. Fontosnak mondható azonban a paraszt- és népgazdálkodás tanulmányozására indított kezdeményezése. Remélhető, hogy ezuton már a közeljövőben a paraszt gazdasági és szociális helyzetét ismertető, értékes adatok birtokában leszünk. Ezenkívül falusi könyvtárak alapítását célzó tevékenykedése, általános kulturmunkája, stb. érdemel említést.

A mozgalom még nem juttatta kifejezésre tényleges programját. A programban igen sok a divatos mindenkin-segíteni-akarás. Kereteiben úgy a haladó, mint a regresszív erők ténykedése észlelhető, s míg az utóbbiak német mintára vezérkultuszt táplálnak céljaik megvalósítása érdekében, addig a haladó erők igyekeznek a „Gospodarska Slogat“ a parasztság fegyverévé tenni.

FORBÁTH IMRE: VONATOK BALLADÁJA

*Vonatokon utaztam sok állomáson át s dübörgő hidakon
távíródrótok suttozták fülembe röpke szerelmüket
hegyek — alvó titánok — között
kiknek hűvös homlokára kócos barna felhők hullanak:
repülnek vijjogva a vonatok, mint fészküket kereső sasok
mükben fölriadva tótágast állanak a fák*

*Szemaforok zöld és piros nyálat köpnek szemükbe
fergetegek cibálják füstös üstökük
s hol a láthatáron égnek félelmetes tüzek
delejes viharban futnak ők a villámok sárga nyilai elől —
árnyékuk hamar megfürdik számos vizekben
sok bolond szikra táncol az éjszakában
sok eső csapkodja a vagonok ablakát
tejuveges lámpákból lidérces fények sápadt ezüstje csorog
idegenek között ó sokszor ültem én
kiknek bozontos szemöldöke alól rajzanak a baljóslatú álmok*

*itt-ott megállanak dohogva a vonatok
óriási állomások boltozatai alatt
türelmetlenül füttyentve megferesztik forró vizükkel a síneket
majd prüszkölve loholnak tovább!*

*hideglelés, zöld holdak alatt
tájékok bukdácsólnak hülyén, mint bogáncsok a szteppék szelében
vagy a nap guruló rumoshordója fröcskölő rájuk sárga levét —
de a vonatok szépek! szép a távolságok delíriuma!
szép vadul átrobogni bamba határok kordonain!
s utazni, messzire... Kelet felé!*